

БІБЛІОГРАФ ОЛЕНА ДЕМ'ЯНІВНА ЗАКРИВИДОРОГА

(До 90-річчя від дня народження)

« С е р ц е , віддане бібліографії», – слова, що дали назву виставці книг, присвяченої 85-річчю з дня народження Олени Дем'янівни Закривидороги, повністю відобразили смисл її життя. У ювілейний день її прийшли привітати вчені Ужгородського університету, колеги-бібліотекарі,

громадськість міста. За трибуною стояла жінка, сповнена енергії, любові і вдячності до всіх присутніх, з творчими планами на майбутнє. Атмосфера залу просякнута особливою аурою, теплом, гумором, незабутніми хвилинами спогадів усіх учасників зустрічі. Універсальний читальний зал бібліотеки був заповнений ущерть людьми, що бажали висловити вдячність і пошану цій неординарній жінці, її заслугам і поважному віку.

А через три роки її не стало. 8 березня 2012 року в останню дорогу Олену Дем'янівну провели карпатські засніжені гори, сонячний морозний день, сліпучий сніг та велика кількість людей села Теремля, що на Тячівщині. У цьому селі Олену Дем'янівну знали, любили, поважали, бо багато з цих селян закінчували Ужгородський університет, а значить, неодноразово зверталися до неї по допомогу, пам'ятали її. Тут вона любила відпочивати у своєї племінниці Тамари, спілкуватися з рідними, тут закінчився її життєвий шлях.

Олена Дем'янівна Закривидорога народилася 6 липня 1923 року в місті Мерефа Харківської області в багатодітній сім'ї. Після закінчення семирічної школи вступила до Харківського електротехнікуму транспортного зв'язку, але не встигла його закінчити – розпочалася Велика Вітчизняна війна. Життєвий шлях Олени Дем'янівни не був утормованим і рівним. У її житті було немало труднощів, переживань, важких випробувань. Вона пережила з родиною голодомор 1932–1933 рр., Велику Вітчизняну війну, втрату матері та батька, смерть сестри та двох рідних братів. У 1941 році, коли їй було всього 18 років, – добровільно йде на фронт. Харківський міськвоєнкомат направляє її у військово-санітарний поїзд (ВСП-302, пізніше ВСП-140), який знаходився на поточному ремонті на станції Ртіщеве Саратовської області, до якого довго добиралася разом із військовими різним транспортом, а то і пішки. ВСП-302 – це шпиталь на колесах. Він знаходився у складі 73 фронтового евакопункту

Південно-Західного фронту, управління якого входило до складу діючої армії. Вагони для легкопоранених та спеціальні – для важких. Аптечна чистота, стіни пофарбовані білою фарбою. Тут зустрічали, лікували, оперували, годували, знайомили з подіями на фронтах, писали листи. Рейси тривали по 10–12 діб. Поїзд щотижня вивозив із лінії фронту сотні поранених у глибокий тил для лікування. У вагонах було багато безпомічних людей – без рук, без ніг, обпалені в танках, позбавлені зору – і всім потрібні догляд, увага, допомога, співчуття, моральна підтримка. Олена Дем'янівна часто потрапляла під бомбування потяга німцями, які не звертали увагу на червоний хрест, пройшла через біль, страждання бійців, через смерть. Про неймовірно важкі і жахливі 4 роки воєнного життя вона не раз згадає, порівнюючи його з описаним у повісті російської письменниці Віри Панової «Супутники».

Перемогу Олена Дем'янівна зустріла в місті Гінденбурзі (Німеччина). Уряд нагородив Олену Дем'янівну 7 медалями та Орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня. Найдорожчою вона вважала медаль «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.»

Додому повернулася у серпні 1945 року. Працювала піонервожатою середньої школи № 47 у рідній Мерефі. У 1947 році ЦК ЛКСМУ направляє Олену Закривидорогу на комсомольську роботу у Закарпатську область. Працює секретарем Воливецького окружного комсомолу Закарпатської області (1947–1950), зам. зав. відділу Закарпатського обкому ЛКСМУ (1950–1953). Першочергове завдання полягало в ліквідації неписьменності та малописьменності, необхідно було якнайшвидше відкрити школи там, де вони були відсутні, налагодити роботу культурно-освітніх закладів у всіх населених пунктах, залучити дітей до навчання у школах. Пішки вона обійшла майже усі села Воловеччини, хоча інколи це було небезпечно. Були випадки, коли селяни переховували її вночі від підозрілих невідомих людей, які раптово там з'являлися.

Згодом за сприяння першого секретаря Воловцького окружного партії Юрія Ільницького Олена Закривидорога переїжджає до Ужгорода. Заочно закінчує Хустське педучилище і відразу ж вступає на стаціонарне відділення філологічного факультету Ужгородського університету (1958 р.). Відтоді 45 років працює в довідково-бібліографічному відділі бібліотеки УжНУ, котрий за цей великий відрізок часу став їй рідним, а бібліотека в цілому стала другою домівкою.

Колектив бібліотеки змінювався, приходили нові працівники, хтось ішов на заслужений відпочинок, звільнялися з різних причин, але Олена Дем'янівна незмінно залишалася у своєму улюбленому відділі, була стержнем бібліотеки, людиною, якій можна було довірити виконання будь-якої складної справи, патріотом бібліотеки, справжньою цінителькою книжкових скарбів, раритетів.

У подальшому назва відділу не змінювалася, але напрями та зміст роботи з бібліографії розширювалися. Саме тут у відділі формувалася її майбутній неофіційний титул “Бібліограф №1” Закарпаття. Її наставницею стала фахівець високої кваліфікації Марія Іванівна Воскресенська. Вона працювала поряд із досвідченими бібліографами – Ганною Семівною Записочною та Ларисою Олегівною Грошик, які закінчили столичні заклади культури і були професійними бібліографами.

Початок роботи Олени Дем’янівни в бібліотеці співпав з її бурхливим розвитком, з активним і якісним формуванням книжкового фонду, організацією нових структурних підрозділів бібліотеки. В 1960 році в бібліотеці уже нараховувалося, як повідомляє в університетській газеті тодішній директор бібліотечного закладу О.М. Фесенко, понад 400 тисяч книг. Бібліотека передплачує до 220 назв журналів і 25 назв газет. Тільки за один рік бібліотека отримувала близько 30–35 тис. примірників книг (для порівняння: у 2012 році бібліотекою отримано близько 6 тис. книг). В газеті “Радянський студент” за 8 березня 1960 року повідомляється, що довідково-бібліографічним відділом за перше півріччя 1960 року видано 1172 довідки, за один день відділ обслуговував до 200 читачів.

У цьому ж номері газети Олена Дем’янівна уже повідомляє про нові форми роботи довідково-бібліографічного відділу – з початку навчального року проводяться бібліотечні уроки з першокурсниками, відділ готує бюлетні нових надходжень літератури, організовує виставки нових книг – тобто укорінюються головні засади довідково-бібліографічної роботи уже через два роки діяльності Олени Дем’янівни на посаді бібліографа. Довідково-бібліографічний апарат періоду 60-х років – у стані становлення. Тож Олена Дем’янівна з головою поринула у роботу щойно створеного (у 1952 році) нового відділу. Започатковує картотеку “Автореферати дисертацій” (1964 рік), картотеку “Праці вчених УжДУ”, “Історія Ужгородського державного університету” тощо. Вона активна дописувачка в газету “Радянський студент”, її публікації присвячені пропаганді книги, бібліотечно-бібліографічним знанням, ювілейним виставкам, громадським бібліотекарям. Назви її статей про книгу промовисті: “Дружіть з книгою”, “Книга – для всіх”, “Свято книги”, “Працювати краще”, “Бібліографічні знання – студентам” тощо, які актуальні і тепер. Олена Дем’янівна готує рекомендаційні списки літератури на допомогу студентам, викладачам до різних ювілейних дат, готує пам’ятки читачу (“Шевченко і Закарпаття” (1964), “Олександр Васильович Духнович”(1965) та ін.), складає рукопис бібліографічного покажчика “Лауреати Нобелівських премій”.

З роками зростає складність, наукове підґрунтя, актуальність бібліографічних розвідок Олени Дем’янівни. У 1967 році вона готує покажчик “До наукових записок Ужгородського державного університету”, який включав матеріали, надруковані в “Наукових записках”, “Тезах доповідей та повідомлень” та окремі монографії науковців університету,

виданих вузом, і налічував 3046 позицій. Це була акумульована інформація про науковий доробок та проблематику, над якою працюють науковці вузу, покажчик підсумовував результати роботи професорів, викладачів, студентів університету майже за 20 років. На жаль, рукопис бібліографії не був опублікований, хоч і користувався широким попитом як у науковців університету, так і в студентів. Але роботу в цьому напрямку Олена Дем’янівна продовжувала усе життя. Достатньо згадати ще одне її дослідження з історії університету “Ужгородський державний університет (1945–1970) : бібліогр. покажч.; упоряд.: ст. бібліограф О.Д. Закривидорога, ред.: проф. К.К.Фасулаті; вступ. ст.: Д. Чепур. – Ужгород, 1971. – (Рукопис)”. Покажчик налічував 2242 позиції, включав Список прийнятих скорочень та Іменний покажчик. Бібліографія була присвячена 25-річчю з дня створення університету і була першою спробою зібрати опубліковані матеріали про новостворений університет Закарпаття. На жаль, цей покажчик так і залишився в рукописному варіанті.

У планах Олени Дем’янівни була підготовка другого доповненого видання “Праці вчених УжНУ” та “Історія університету в біографіях і портретах”. Останні роки життя вона присвятила створенню цієї підсумкової роботи. На жаль, рукопис (в карточках об’ємом близько 2 тисяч) не опублікований і зберігається в довідково-бібліографічному відділі.

Пропаганда праць вчених Ужгородського університету, вивчення наукових здобутків закарпатських вчених, систематизація їх праць, освітлення у пресі, – усе, що сприяло престижу університету, його розвитку, іміджу, – стало справою усього її життя.

Олена Дем’янівна в повній мірі володіла такими професійними якостями, як швидка орієнтація, тренувана пам’ять, знання бібліографічних джерел, володіння методами скорочитання та бібліографічного пошуку, який вимагає витримки, цілеспрямованості, інтуїції, що заснована на знаннях, досвіді і гнучкому розумі, бібліографічній здогадці. Не дивно, що працю бібліографа інколи порівнюють з науковими пошуками, роботою слідчого. Нині відбувається значна перебудова бібліографічної роботи під впливом комп’ютерних технологій. А колись Олена Дем’янівна сама уособлювала собою потужний комп’ютер. Тож зрозуміло, що багато науковців, кандидатів наук, професорів зверталися саме до неї при пошуку необхідної інформації. Із задоволенням обслуговувала читачів, вела пошукову роботу, виконуючи складні довідки.

Вона ніколи не претендувала на те, щоб науковці висловлювали їй вдячність, згадували у своїх роботах, чи вказували у дослідженнях частку її роботи. Це її не хвилювало, головне для неї було вчасно і якісно виконати роботу. Але якщо хтось висловлював їй подяку, вона була безмежно щаслива, що її праця принесла користь. Допомогала в бібліографічних пошуках відомим вченим – М.І. Трояну, І.М. Гранчаку, Г.В. Павленку, Й.О. Дзензелівському, В.І. Комендарю, М.В. Зимомрі, П.П. Чучці, М.І. Фатулі, Д.М. Снігурському, М.В. Олашину та ба-

гатьом-багатьом іншим. Захоплювалася цікавими, харизматичними, неординарними особистостями, завжди з ними радо спілкувалася. Зберігся її запис з історії бібліотеки за 25 травня 1964 року, коли університетську бібліотеку відвідав і подарував на згадку свою книгу з автографом американський художник Рокуелл Кент: “Человеку 83 года, а говорил молодо о молодости, о любви к искусству, об умении видеть прекрасное, о светлом будущем советской молодежи”.

Щоденна копітка робота з картотекою, з періодичними виданнями, газетами та журналами, формування, наповнення Краєзнавчої картотеки, створення картотеки Праць вчених УжНУ, а ще спілкування зі студентами, викладачами в групах, на кафедрах, виступи на семінарах, конференціях тощо сприяли фаховому зростанню Олени Дем'янівни від бібліографа до старшого бібліографа, головного бібліографа, завідувачою довідково-бібліографічного відділу, провідного спеціаліста бібліотеки.

Її особливий дар – це вміння сконцентрувати увагу на завданнях, які потребують негайного вирішення. Так, працюючи зав. довідково-бібліографічного відділу, вона зосередилася на підготовці й виданні бібліографічних покажчиків, які високо оцінила університетська громадськість, сприяла удосконаленню бібліотечно-інформаційного обслуговування працівників університету.

Володіючи необхідними знаннями, маючи величезний життєвий досвід, зацікавленість у предметі дослідження, вона буквально “вибухнула” бібліографічною творчістю наприкінці 90-х і в 2000-х роках. Поважні роки не стали перепорою для активної бібліографічної діяльності (було їй вже за 70 років), результатом якої з друку щороку виходило бібліографічне видання.

Олена Дем'янівна є автором близько 30 бібліографічних покажчиків, які створила сама або у співавторстві, – біобібліографій видатних діячів і вчених університету, низка покажчиків у галузі суспільних наук, праці з історії університету та його підрозділу – бібліотеки. Ось лише деякі з них: “Юрій Іванович Венелін-Гуца (1802–1839)” (1989), “Хунгарология в Ужгородском государственном университете” (1990), “Основні друковані праці викладачів та співробітників Ужгородського державного університету (1946–1990 рр.)” (1991), “Професор Штернберг Яків Ісакович” (1994), “Олександр Духнович (1803–1865)” (1995), “Наукова бібліотека Ужгородського державного університету за 50 років” (1997), “Літописець Карпатського села: Про життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність професора Василя Ілька” (1999), “Професор Василь Комендар” (1999), “Література до 60-річчя Карпатської України: (Із фондів Наукової бібліотеки Ужгородського державного університету)” (2000), “Доцент Микола Олашин” (2001), “Олена Рудловчак: бібліографія праць та літопис життя” (2001), “Олександр Духнович (1995–2003 рр.)” (2003), “Василь Довгович. Література із фондів Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету” (2004), “Павло Федака” (2005), “Доцент Юрій Сак”

(2007), “Василь Степанович Шевера (1932–2002): публікації” (2008), “Бібліографія видань про Ужгородський національний університет” (2009) та інші.

Вона ж започаткувала серію бібліографічних видань “Вчені Ужгородського університету” (до речі, дехто з науковців “запозичив” цю назву серії для своїх видань). Першою у цій серії вийшла бібліографія, присвячена професору, доктору історичних наук Якову Ісаковичу Штернбергу (1994 р.). Підвела підсумок бібліографічній роботі Наукової бібліотеки УжНУ, склавши анований бібліографічний покажчик видань за 1961–2005 роки (71 позиція). Одна із останніх робіт Олени Дем'янівни – бібліографічний покажчик праць, присвячених університету в цілому, його факультетам та основним монографіям вчених, які зробили неocenний вклад у розвиток науки на Закарпатті, у книзі Ірини Гармасій “Висока наука: Ужгородський національний (Ужгород, 2009)” – свідчить про чудове знання матеріалу, актуальність і важливість поданих документів.

У кожній бібліографічній роботі знаходила щось таке, що її захоплювало і вносило елементи творчості в дослідження. Так, наприклад, творчим захопленням для неї став пошук книг з автографами Олександра Духновича у фондах бібліотеки. 76 таких книг було знайдено у відділі рукописів і стародруків. Вона ж ініціатор створення колекції книг з автографами відомих людей, вчених, письменників, митців, яка зберігається в довідково-бібліографічному відділі. До 200-річчя з дня народження Миколи Гоголя з великою зацікавленістю відшуквала твори письменника та літературу про нього у фондах бібліотеки та опублікувала статтю про ці раритетні видання. А як вона раділа, коли відділ отримувал листи з позитивними відповідями на прохання допомогти у розшуках необхідних джерел до бібліографії. Працівники відділу отримували листи з Болгарії, Угорщини, Словаччини, з найбільших бібліотек Росії та України, коли працювали над бібліографіями Ю. Венеліна-Гуци, О. Духновича та інших.

Особливо багато листів отримувала Олена Дем'янівна зі Словаччини. З 1992 року почалося знайомство Олени Дем'янівни та листування з відомим ученим-карпатознавцем Оленою Рудловчак, яка мешкала в Пряшеві. Познайомила їх працівник бібліотеки Марія Олександрівна Фушич (зав. сектора), яка вже тоді надсилала краєзнавчі видання Олени Рудловчак. З Оленою Михайлівною листувалися і науковці УжНУ, письменники, краєзнавці, працівники університетської бібліотеки: В.Л. Микитась, Ю.М. Сак, Я.І. Штернберг, В.В. Барчан, Й.О. Дзензелівський, І.М. Сенько, І.М. Чендей, В.В. Пагирия, В.І. Падык, М.О. Фушич, О.Д. Закри-видорога та багато інших.

Знайомство Олени Дем'янівни з відомою дослідницею співпало у часі з підготовкою бібліографічного покажчика “Олександр Духнович”. Від Олени Рудловчак бібліограф отримувала корисні поради, бібліографічні джерела, уточнення фактографічних матеріалів, статті, книги тощо. Обмін необхідною інформацією відбувався активно, вна-

слідок чого здійснювався зв'язок між двома університетами – Ужгородським та філософським факультетом Пряшівського університету, за словами Олени Дем'янівни, завдячуючи листам, створювався “місток до рідного краю”. Олена Дем'янівна листувалася з О. Рудловчак більше 15-ти років. За цей період отримала понад сотні листів і листівок. На сьогодні опубліковано близько 70 листів та фрагментів із листів. У листах, інколи задовгих і складних, але найчастіше лаконічних і чітких, піднімалися питання щодо обміну книгами, періодичними журналами, отримання інформації з України з проблем карпатознавства. У листах вчена-дослідниця дає належну оцінку фактам, подіям, новим книгам і їх авторам, дає поради, консультації і, звичайно ж, виявляє при цьому найкращі людські почуття. Без сумніву, листування приватного характеру в кращих своїх зразках має історико-культурне значення, оскільки листи є одним із найцінніших першоджерел вивчення біографії, розуміння світогляду автора, його взаємин із сучасниками.

Листування двох Олен свідчить також і про теплі, дружні стосунки літніх жінок, які не забували ширими словами вітати одна одну зі святами, між якими є багато спільного: одержимість в роботі, захоплення науковими пошуками, активність у громадській роботі, обидві померли, проживши життя довжиною у 88 років.

У 1999 році на відзначення ювілею Олени Рудловчак відбулися Перші Рудловчаківські читання, в яких Олена Дем'янівна брала активну участь. На Других Рудловчаківських читаннях (2001р.) відбулася презентація бібліографічного покажчика, підготовленого Оленою Дем'янівною у співавторстві і присвяченого Олені Рудловчак з нагоди ювілею і присвоєння їй звання Почесного доктора Ужгородського національного університету.

Мені пощастило багато років спілкуватися з Оленою Дем'янівною: спочатку слухала її лекції для першокурсників про бібліотеку та основи бібліографічних знань, ще студенткою допомагала готувати стіннівку “Бібліотекар та читач” (і досі деякі номери газети зберігаються в архіві бібліотеки), потім працювала під її керівництвом у відділі бібліографії.

Багато разів бувала в Олени Дем'янівни За-кривидороги на вул. Капушанській, в її невеликій квартирі. Вона мешкала в скромній обстановці, її робочий кабінет розміщувався і в кімнаті, і на кухні. Це був своєрідний довідково-бібліографічний відділ №2 в мініатюрі. Скрізь книги, журнали, папки з вирізками, каталожні картки в ящикках і навіть величезних розмірів карта розлогого родового дерева, яку вона сама склала. Тут продовжувалася бібліографічна робота, тут відбувалися зустрічі з науковцями, колегами-бібліографами, обговорювалися останні події в країні, в місті, університеті,

бібліотеці. Її цікавило все, що відбувалося довкола. Тут обмірковувалися ідеї нових бібліографій, проекти, пропозиції з покращення роботи тощо, і все це відбувалося за філіжанкою кави, яку вона полюбляла до нестями. Тут, у домашній обстановці, проставлялися останні штрихи у підготовці бібліографічних покажчиків “Яків Ісакович Штернберг”, “Олександр Духнович”, “Скарбниця духовності” та ін., оскільки нульова температура взимку в бібліотеці частенько завадила їх остаточному завершенню в стінах довідково-бібліографічного відділу.

Її кредо було “про все знати” і знайти відповіді в книгах і в картотеках на запитання усіх допитливих. Олена Дем'янівна скрізь хотіла побувати, побачити, встигнути, взяти участь. Вона учасниця багатьох семінарів, конференцій, зустрічей, демонстрацій, маніфестацій, екскурсій, подорожей тощо. Боялася пропустити подію, відтворену у пресі, яку необхідно було “взяти на олівець”, як любила вона казати.

Доволі аскетичний спосіб життя, нічого зайвого в одязі, їжі, обстановці вдома. “Сію, вію, повіваю...”, – це означало, що зарплатня щойно отримана, уже дійшла свого кінця. Ця приказка була зрозумілою її друзям – гроші витрачалися на книги, на подарунки, на допомогу рідним, на приємні радощі й сюрпризи, які вона любила дарувати іншим.

Усіх, хто спілкувався з Оленою Дем'янівною, не переставала дивувати і захоплювати її відданість книзі, працьовитість, вміння розділити з людьми і радість, і горе, допомогти і підтримати у важку хвилину. Майже півстоліття присвятила вона улюбленій справі. Виконувала свою справу з любов'ю та самовідданістю. Навіть коли пішла на заслужений відпочинок у 80 років, її трудова діяльність на цьому не зупинилась. Вона продовжувала працювати вдома, бо не могла жити без роботи, переглядала газети, займалася бібліографією з краєзнавства, персоналіями вчених, поповнювала традиційну картотеку статей про університет. Ця картотека користується і зараз великим читацьким попитом. Роки самовідданої копійчатої праці принесли їй успіх і визнання у ряді спеціалізованих видань. Її ім'я занесено у довідник “Бібліотечне Закарпаття: сторінки історії та сучасності” (Ужгород, 2000), “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2003 рік” (Ужгород, 2002), “Українські бібліографи” (Київ, 2004) та ін.

Хочеться закінчити статтю напутніми словами Олени Дем'янівни до колег, які вона написала, незважаючи на важку хворобу, у вересні 2011 року: “Вітаю всіх бібліотечних працівників з Днем бібліотекаря. Бажаю здоров'я, благополуччя, достатку, щасливого життя. Любіть книги, бібліотеку, читачів! Олена Дем'янівна”.

Л.О. Мельник,

*зав. довідково-бібліографічного відділу
Наукової бібліотеки УжНУ*